

zatait, gondoskodva azok jó könyvekkel való ellátásáról és a jó könyvekre való nevelés módszereiről. Különösen sokat tehetnének ezen a téren az erdélyi munkás írók és munkás értelmiségiek, akik ismerik a külvárosi viszonyokat, mert közvetlen kapcsolatban élnek azokkal...

Igy például jól tudják, hogy nem egy uccában akadnak már olyan külvárosi olvasók, akik szomszédaiknak 1 leírt kölcsönöznek ki könyveket ószerről felszerelt „könyvtárukból“. Az ilyeneket kis fáradsággal össze lehetne barátkoztatni a már meglévő munkás „breszlák“ (volt szakszervezetek) könyvtáraival, hogy egymást kölcsönösen kiegészítsék. Az is közismert, hogy a külvárosi borbélyüzletek járatnak ujságokat és olcsó folyóiratokat vendégeik szórakoztatása számára s vajjon mi akadály volna annak, hogy üzleteikben nivós kis kölcsönkönyvtárakká fejlesszék ki folyóirattárukat? A mesterek és segédek hétköznapi sovány jövedelmüket fokozhatnák így, ugyanakkor hétköznapijuk kényszerű tétlensége átalakulna népnevelői tevékenységgé. A breszlába tömörült borbélysegédek bizonyára kapva-kapnának ezen a szerepen, amit nagyszerűen be tudnának tölteni egy könyvtáros tanfolyam meghallgatása után. A borbély kölcsönkönyvtárak felállításával megoldódna az a nehézség, ami a drága üzletbér miatt már előre lehetetlenné teszi a külvárosi kölcsönkönyvtárintézmény kifejlődését. Ha nem vigyázunk, a tisztán üzleti szempontokat követő ószeri könyvárusok és kapualji könyvkereskedők fogják hasznosítani azt a külvárosi kollektív ösztönt, mely ma a házról-házra való könyvkölcsönzésben jut kifejezésre s amellett általánossá teszi az új olvasó tömegekben is, az eddig ponyvairodalomnak nevezett ószerirodalom iránti érdeklődést.

Még egyszer és nem utoljára: ki a ponyvával az ószerirodalomból.

A MODERN ROMÁNIA KIALAKULÁSA

(1821—1914.)

Írta: AUREL VIŞAN

A múlt század elejétől, a török birodalom fennhatósága és Konstantinápolyból kinevezett uralkodók alatti kis román fejedelemségektől az 1916-os román királyságig Románia társadalmi törekvésekkel zsufoolt fejlődésen ment át.

A mai Románia legszembetűnőbb kezdetének a Tudor Vladimirescu által vezetett 1821-es forradalmi mozgalmakat s talán ugyanannyi joggal az 1829-es adrianopoli orosz-török békekötést tekinthetjük. E két tény lényegében szorosban egymáshoz tartozik s a román nép történetének igen jelentős pillanatát határozza meg.

A munténiai és moldovai fejedelemségeket az egész 18. századon keresztül s még a múlt század elején is a szultán által kinevezett uralkodók kormányozták. A román történelemnek ez az egész korszaka „fanarioták korszaka“ néven ismeretes, minthogy a legtöbb uralkodó Konstantinápoly Fanar nevű külvárosából származó gazdag görög volt: ezek hatalmas özszegekért megvásárolták a fejedelemségek trónját, hogy azután azt tizszeresen kapják vissza az országokból.

A parasztság kiaknázása elképzelhetetlen méreteket öltött a fanariota uralkodók s a földesurak kettős nyomása alatt. megszámlálhatatlan adók, robot és kényszermunka formájában. *Dinicu Golescu*, nagybirtokos és literátus írja a helyzetről, mely végül is felkeléshez vezetett: „A román föld népe, mely ezt a szép és gazdag vidéket lakja olyan szegénységben és nyomorban él, hogy idegen számára ez teljesen érthetetlen... Más keresztényeket ugyancsak adók miatt fejfel lefele akasztották fel, ismét másokat kéménybe akasztottak és füstölték és más hasonló büntetéssel sujtották...”

A kereskedelmi tőke beszivárgása a fejedelemségekbe, hozzászoktatva a fejedelmeket a nemzetközi áruforgalom jelentőségének felismeréséhez. A kisebb birtokosok és gazdák kereskedelemmel kezdtek foglalkozni s a születőben levő polgárság előhírnökeivé lettek. A kisbirtokosnak ugyanis túrníe kellett ugy a nagybirtok, mint a fanarioták önkényét. A parasztsággal együtt viselte az uralkodás terhét s fizette az adókat.

A fejedelemségek azonban egyszerre csak elérkeztek oda, hogy az érdekellentétek egyre szembeszökőbbek lettek. A magát a kereskedelemre vető kisgazdák s az ugyancsak erre az utra lépett nagybirtokosok egyszerre akadályozva látták tevékenységüket a Török Birodalomnak a fejedelemségek egész exportjára kiterjesztett monopóliumától. A kiszállitásnak ugyanis elsősorban Konstantinápoly s a dunai török erődök szükségleteit kellett fedezni. Másrészt a cári kormányzat a török fennhatóság ellen dolgozott a fejedelemségekben, azzal a szándékkal, hogy utban Konstantinápoly felé, határait a Dunáig terjessze ki.

Mikor 1821 január 21-én Tudor Vladimirescu a kisbirtokos, marha- és terménykereskedő, bérlő és malomtulajdonos kibontotta a felkelés zászlaját, pártján volt az egész kereskedelemmel foglalkozó parasztság és kisbirtokosság, mely akkoriban a megszülető polgárságot képviselte a nagybirtokosság és a fanarioták uralma ellen. A szultánhoz intézett kérelmében Tudor Vladimirescu ezt mondja: „Nagybirtokosaink és a hozánk küldött urak egyesülése miatt keltünk fel... mert bojárjaink, jobban mondva rettenetes zsarnokaink úgy fosztogattak, mint soha azelőtt, miért is szegényebbek lettünk a sirgődrök halottaínál.”

Tudor Vladimirescu különben nemzetiségre való tekintet nélkül az egész néphez fordult: „Testvérek, Románia lakói, bármilyen nemzethez tartoztatok is!” — szól a felhívása.

A nagybirtokosok, miután előbb megkísérelték elfogni, a cár követének segítségével elhatározták megöletését. De amikor a Bukarest melletti Cotroceni-i dombon meglátták népgyűlésre összehívott több, mint 16 ezer hajduja élén, irásos esküt tettek, hogy megérti és elismerik a nép jogait és mindannyian annak megszerzéséért fognak dolgozni.

A nagybirtokosokkal való kibékülés pillanatától kezdve a felkelés elvesztette népi jellegét s éle kizárólag a fanarioták ellen irányult, akiknek eltávolítása a román bojárság érdekeivel is egyezett. Tudor Vladimirescu nemzeti, társadalmi és demokratikus mozgalmát sikerült a görögöknek a török elnyomás alóli felszabadító harcok ellen használni ki. Tudor Vladimirescunak Ipsilanti által történt meggyilkolása, aki felszabadító görög forradalmát tudvalevőleg román földről akarta megindítani a török elnyomás ellen, nem az egyetlen történeti példa arra, hogyan akadályoz-

zák meg az uralkodó rétegek ugyanahhoz az arcvonalhoz tartozó demokratikus csoportok egyesülését s hogyan állítják egymással véres ellentétbe.

Az 1821-es mozgalom az első tömegmegnyilvánulása a román fejedelemségek polgári demokratikus forradalmának, mely egyébként mind a mai napig nem ért véget. Legfőbb eredménye a fanarioták uralmának megdöntése, a nemzeti uralkodók visszaállítására s a nemzeti öntudat felbredése.

1.

Ha a Tudor Vladimirescu vezetése alatti forradalmi mozgalom első jele a haladó társadalmi erők saját társadalmi és nemzeti fejlődésük érdekében történő felszabadulásának, az 1829-es adrianopoli béke a legszélesebb lehetőségek útját nyitotta meg a fejedelemségek gazdasági átalakulása előtt. Ez a szerződés ugyanis, Törökország teljes megsemmisítésével, végét jelentette a százados orosz-török háborúknak. A román fejedelemségek orosz fennhatóság alá kerülnek, míg Törökország nem fizeti meg hadiadósságait, a román fejedelmeket oroszok váltották fel. De a szerződés legfontosabb pontja az, mely kimondja, hogy Törökország lemond a fejedelemségek termelésének monopóliumáról s megadja ezeknek a teljes kereskedelmi szabadságot. A kereskedelmi fejlődés és piacra való termelés legfőbb akadálya megszűnt, a román gabona és egyéb termékek bekerültek a nemzetközi áruforgalom áramába, a mezőgazdasági termelés megnövekedett, a kapitalizmus kifejlődése lendületet vett, ami alapvető változásokat idézett elő az egész gazdasági és társadalmi életben.

A román szociológusok nagyrésze a „régizsim” lezárásának tekinti az adrianopoli békét, melynek romjain az „új korszázad”, a fejedelemségek népeinek polgárosulása és európaisodása épül. Ion C. Ion-nak a *Viața Românească* egyik múltévi számában megjelent cikke azonban meggyőzően mutatja ki, hogy ez a megállapítás nem helyes, mert a régi rezsim bomlása 1829-ben már néhány etapot túlhaladott s az akkor megvalósult kereskedelmi felszabadulás voltaképpen csak folytatta és gyorsította ezt a folyamatot. S ez a megállapítás igaz, anélkül, hogy az adrianopoli békének a román fejedelemségekre tett hatását kisebbítené.

2.

A bel- és külkereskedelmi szabadságát azonban, amit az adrianopoli béke s a török feudálmopólium jelentett, nem követte a politikai és társadalmi szabadságjogok kiszélesítése sem a kisbirtokosság, sem a kialakuló polgárság, sem a parasztság számára és a néptömegek gazdasági helyzetének könnyítése sem, amiért azok 1821-ben felkeltek. A román fejedelemségek ugyanis annak a cári birodalomnak protektorátusa alá kerültek, mely nem engedhette meg a leghalványabb politikai vagy társadalmi előrehaladást sem. Szövetségeket találva a nagybirtokosságban és a főpapságban a román fejedelemségeknek egy a népet különösen elnyomó, az ország gazdasági és társadalmi fejlődését teljesen megakadályozó alkotmányt adott. Ez az alkotmány, mely *Regulament Organic* néven ismeretes voltaképpen Pétervárt készült s csak formálisan ment keresztül a muntteni és moldovai „divánokon”. A *Regulamentul Organic* a fejedelemsé-

gek vezetését teljesen a nagybirtokos bojárok s a főpapság kezébe adta, akik teljes adómentességet élveztek és élvezték az összes fontos állami állások monopóliumát is. Másrészről a parasztság számára előírt munkafeltételek felülmúlták a legsúlyosabb ilyen természetű középkori feltételeket is. Ezenkívül az adók és terhek legnagyobb része a parasztság vállaira nehezedett, kisebbik része pedig a gyermekkorát élő kispolgárságot sujtotta.

A bojár nagybirtokra támaszkodva a cári birodalom a fejedelemségek teljes elnyomásának útját követte egész végleges birtokbavételükig. A Regulamentul Organic kora így egyik legsötétebb fejezete a modern Románia kialakulásának. Ugyanakkor azonban éppen ebben a korban, az adrianopoli béke kedvező feltételei következtében, kialakulnak az új társadalmi erők is. Ezek vezettek voltaképpen az 1848-as forradalomig, „az 1821-es forradalom fokozatos kifejlődéséhez”, amint Nicolae Bălcescu, az 1848-as forradalmi mozgalom legtisztább és leghaladóbb vezetője megjegyzi.

A közel husz éves bel- és külkereskedelmi szabadság, még a reakciós cári rezsim alatt is jelentékeny változásokhoz vezetett a fejedelemségek rétegződésében. Az áruforgalom megnövekedett, az ipari állanok, különösen Anglia kereskedői román gabonát és más mezőgazdasági termékeket vásároltak s a keresletre való mezőgazdasági termelés mindinkább tért hódított; a német, angol és osztrák ipari termékek beözönlése megkezdődött egészséges versenyt idézve elő. Ugyanakkor kialakultak bizonyos kézműiparok a fejedelemségekben, gyárak létesültek s az egyéni hitelkeret kiszélesedett. A román polgárság megerősítette állásait, noha az ipari termelés még elég fejletlen volt. A nagybirtokos bojárságnak a Regulamentul Organic által biztosított előjogai egyre terhesebbekké és elviselhetetlenebbekké váltak az alakuló polgárság számára. Sőt maguknak a nagybirtokosoknak soraiban is egyeseknek árutermelőkké való átalakulása a Regulament megszorításai ellen hargolta őket, melyek bizonyos tekintetben gátolták a szabadforgalmat, akadályozták a közlekedési utak kifejlődését s a jogegyenlőség megszervezését.

A parasztság teljességében halálosan gyűlölte a Regulamentul Organicot s az egész politikai rendszert. De általában minden társadalmi réteg, kivéve a feudális arisztokráciát, mely az orosz uralom támogatását élvezte, érdekelve volt a rendszer ellen. A legjelentősebb kérdés, mely megoldásra várt, a feudális jogok megszüntetése volt a jobbágytömegek felszabadítása és birtokbahelyezése érdekében; ennek a központi kérdésnek megítélésében azonban a rendszerrel egyformán szembenálló társadalmi rétegek nem voltak egy véleményen.

Az 1848-as forradalom végül a polgári demokrácia legradikálisabb elemeinek — Nicolae Bălcescu, Ion Ghica, Chirstian Tell, Gheorghe Magheru, C. A. Rosetti — vezetésével úgy tört ki, mint a társadalmi és nemzeti felszabadulás mozgalma. Az 1848 június 11.-én az *Islaz*-i szabadságmezőn elhangzott nyilatkozat elsősorban visszautasítja a Regulament intézkedéseit, felelős román minisztereket kíván, politikai és polgári jogegyenlőséget, egységes adózást, népképviselőt, sajtó, szólás és egyesülési szabadságot. Tiltakozik előre minden olyan tény ellen, mely a román nép boldogulását és függetlenségét veszélyezteti. A moldovai „nemzeti

párt" 34 pontja nagyjából ugyanezeket követelte. Tiltakozott idegen államoknak a román belpolitikába való beavatkozása ellen, választott nemzetgyűlést s az összes társadalmi rétegek által választott uralkodót követelt, sajtó és kérelmezési szabadságot s az egyéni szabadság biztosítását. Szabad vallásgyakorlatot s a zsidók fokozatos felszabadítását. A kereskedelem számára könnyítéseket, nemzeti bank felállítását s minden közmunka pénzzel való megválthatóságát.

Junius 15.-én a főváros egész lakossága megesküdött a Filaret-mezőn, hogy lelkesen harcolni fog a népi jogokért és szabadságokért. Szeptember 6.-án pedig tizezres fővárosi tömegek tüntettek az uccákon a Regulamentul Organic s a főuri rangokat tartalmazó könyv gyászlepelbe borított eredeti példányaival, melyeket imádság és harangzugás közepette a főtemplom udvarában elégették.

Ezt a forradalmat végül Moldovában az orosz, Munteniában pedig a török fegyveres erő fojtotta el. Ellenállás alig volt s a vezetőknek a száműzetést kellett választaniuk. A Regulament azonban megbukott. A nép a főváros kapujához érkező Fuad Effendi török vezérhez intézett sorokban ezeket írja: „18 évig nyögött a román nép a szörnyű Regulament alatt... Azért jössz, hogy újra érvénybe helyezd? Már nem lehet.“ És valóban nem lehetett.

A forradalmi polgárság, melyet a még csak keletkezében levő, de nagyon tevékeny munkásosztály, a kispolgárság, valamint a fél-proletár és paraszt-tömegek támogattak kijelentette azt a jogát, hogy a román fejedelemségeknek új politikai szervezetet adjon. Gazdasági helyzete túl erős volt már ahhoz, hogy érdekeitől el lehetett volna tekinteni. Ehhez a demokratikus programhoz csatlakozott a még 1848 előtti óhaj az egyesülést illetően. S ez az egyesülési és függetlenségi törekvés erős pártfogóra talált a nyugati hatalmak között. Anglia kereskedelmi terjeszkedése s hajói, melyek a dunai fejedelemségek terményeit szállították el, nem látták szívesen a Moldova és Munténia fölötti orosz protektorátust. Franciaország pedig szintén nem nézte jó szemmel az orosz birodalomnak a Balkán félszigeten való térhódítását. A krími háború után, mikor az egyesült angol-francia hadak leverték az oroszokat, az 1856-i párizsi béke előírta az orosz fennhatóság megszűnését Moldova, Munténia és Szerbia fölött, valamint a szabad dunai hajózást is. Ami a török fennhatóságot illeti, a párizsi szerződés kötelezte Törökországot, hogy a fejedelemségek számára független nemzeti kormányzatot tartson fenn s biztosítsa a teljes kereskedelmi és hajózási szabadságot. Külön bizottság feladata volt kivizsgálni a fejedelemségek helyzetét és indítványt tenni a két nemzetgyűlés kiválmalmának figyelembevételével az új politikai megszerveződésre vonatkozóan.

A feudalizmus politikai ereje s a török uralom tekintélye túl megnyirbáltak voltak már ahhoz, hogy a párizsi konferencia elé terjesztett román követelésekben ne a polgárság általános politikai követelése kerüljenek előtérbe: a fejedelemségek autonómiája, egyetlen államban való egyesülésük valamely európai dinasztiából választott idegen uralkodó alatt, alkotmányos kormányzat és választás útján összeülő törvényhozó testület. Ezek a követelések ugyanis biztosították az államvezetésben való tényleges részvételüket, a belső forgalom kiszélesítését, a hitelélet ellen-

dülését s valamelyes függetlenséget Orosz- és Törökországtól, az uralkodó herceg állandóságát s valamely nyugati nagyhatalom támogatását.

Közel három évi huzavona után, ugy a külső hatalmak, mint a fejedelemségekbeli osztályok különböző érdekei között, francia-angol politikai támogatás segítségével beteljesedéshez közeledtek ezek a követelések.

1859 január 24-én a párizsi határozat értelmében összeült munténiai országgyűlés nemzeti uralkodónak a moldovai országgyűlés által két héttel előbb megválasztott Alexandru Ion Cuzat választja meg. A fejedelemségek egyetlen államban való egyesülése megtörtént. A fejedelemségek egyesülése azonban, — mint a román polgárság gazdasági és politikai fejlődésének, a népi tömegek nemzeti öntudatra ébredésének s néhány előrehaladottabb nyugati nagyhatalom Duna torkolata felé való tökéletes előretörésének kifejeződése — felszínre hozta a polgári-demokratikus forradalom minden kérdését, az új államot alkotó társadalmi rétegek összes ellentmondásaival és érdekellentéteivel. Az iparosság, munkásság, félpoletariátus és a piaca való termeléshez mindinkább hozzászokott parasztság cselekvő részvétele az események alakításában, haladó ritmust kölcsönzött a társadalmi újításoknak. Az uralkodó, kezdetben a vidéki kisbirtokosság exponense, nyomban a parasztságra s a kezdeti keresedelmi tőke antifeudális elemeire támaszkodott.

Víszonylagos könnyűséggel sikerült a kolostorok birtokait kisajátítani, felszabadítani a cigányokat s jöhetett az 1864-es agrárreform. Ez a reform jelentős és következményekben gazdag eseménye Románia társadalmi fejlődésének. Annak megértéséhez ugyanis, ami alapvető fontosságú Románia fejlődésében és rétegeződésében, t. i. hogy a polgárság érdekei a kialakulás folyamán összefonódtak a feudális érdekekkel s így csak egy befejezetlen polgári-demokratikus forradalomig vezethettek — okvetlenül ismerni kell mindazt, ami az 1864-es romániai agrárreform során történt.

A birtokos bojártság szöges ellentétben állott a parasztság helyzetének demokratikus megoldásával, de bizonyos fokig ugyanez volt a polgárság magatartása is. Az ipari polgárság még sehol sem volt, mikor a kereskedelmi és pénztőke meghatározta a román polgárság jellegét. Ennek a tőkének birtokosai viszont legnagyobbbrészt maguk is földbirtokosok voltak, érdekeik ennek következtében szükségszerűen azonosultak a nagybirtokosok érdekeivel, szemben a parasztság követeléseivel. Az új polgárság kereskedelmi- és pénztőke érdekei, valamint agrárérdekei is oda vezettek, hogy az 1848-as forradalmi polgárság az 1864-es földreform során, melynek jellege polgári-demokratikus volt, a konzervatív feudalizmussal közösen a reform ellen foglaljon állást.

Csak egy szinte államcsinynek nevezhető intézkedéssel sikerült az uralkodónak és miniszterelnökének a parasztok birtokbahelyezését s az urbéri és robotmunkától való felszabadításukat elérni, miután előbb felszalták a házat s ujat hívtak össze, melyből az ellenzék képviselőit kizárták. A liberális konzervatív koalíció intrikákkal és palotaforradalmakkal természetesen tovább folytatta ellenzéki munkáját, mely 1866 február 11-én éjjel az uralkodó bukásához vezetett. Hogy a parasztságot ismét a nagybirtokhoz kössék előbb 1865 szeptemberében a mezőgazdasági szerződések javaslatát terjesztették elő, később az uralkodó bukása után meg

is szavazták ezt a Románia fejlődése szempontjából oly nagyjelentőségű törvényt, mely a parasztságot kivette a megállapodott törvények s az alkotmány védelme alól s kezét-lábát megkötve a nagybirtokosoknak szolgáltatotta ki. Ezekből a munkaszerződésekből következő összes kötelezettségeket illetően az egyetlen hivatásos végrehajtó hatalom a nagybirtokos szolgálatában álló bírák és csendőrség kezében volt.

A különbség a Cuza-féle polgári felépítésű törvénykezés s később a szerződésekkel életbelépett feudális és félf feudális módszer között járult hozzá legnagyobb mértékben, hogy Dobrogeanu-Gherea s utána még sokan mások joggal nevezhették „új jobbágyásznak“ ezt az állapotot, mely voltaképpen nyugatról importált formája volt a kifelé kapitalista megjelenésű, belül azonban feudális gazdasági formának. Nem látták át azt a tényt, hogy fejlődése során a román polgárság érdekei összehangolódtak a birtokosság érdekeivel, minek következtében lemondtak a teljes polgári forradalomról s az állam polgári-birtokos felépítettségének megfelelően alakították ki törvényhozásukat.

Alexandru Ion Cuza kénytelen lemondását 1866 májusában követte egy európai uralkodóházból való hercegnek, a Hohenzollern családból származó Károlynak uralkodóul való kiválasztása. Ebben a tényben a trón biztossága folytán a polgárság egy csendes gazdasági fejlődés biztosítékát látta, a nagybirtokosok pedig helyzetük megerősödését az agrárkérdéssel szemben. Az 1848-as forradalmi polgárság radikális törekvéseit felszámolták.

Az egyesült fejedelemségek szabad fejlődésének útjában csak egyetlen akadály maradt, a török fenntartóság, melynek évi adót kellett fizetni. Az 1877-es orosz-török háború végül alkalmat adott az oroszokkal való szövetségre, ami Törökország leveréséhez s az egyesült fejedelemségek nemzeti függetlenségének kikiáltásához vezetett. Ennek a nemzeti függetlenségnek ténye az adrianopoli béke fejedelemségeket illető záradékainak következménye. A külső és belső kereskedelem szabadsága ösztönzően hatott a nemzeti polgárság teremtő erejére és fejlődésére, mely adott pillanatban külső láncainak levetéséhez vezetett. Hosszú és társadalmi harcokban gazdag az út az 1821-es polgári demokratikus forradalom nemzeti alkotmányának kikiáltásától, a fanarioták kiűzésétől a nemzeti függetlenség és a királyság kikiáltásáig, mely egyben a 48-as radikálizmus felszámolását is jelentette.

3.

Uj korszak kezdődött a modern Románia történetében. A piacra való mezőgazdasági termelés, a külső és belső kereskedelem gyors ütemben fejlődik, közlekedési utak épülnek, közutak, vasutak, posta, táviró s a nemzeti ipar védelmére törvényeket hoznak. Hosszu fejlődés eredményeként 1880-ban létrejön a Román Nemzeti Bank, a jövő pénzügyi fejlődésének egyik legszámottevőbb biztosítója. Mint I. C. Brătianu megjegyzi, a bank megteremtését „az állandóan növekvő polgárság érdekei s az általános termelési érdekek“ sürgették, de „a földtulajdonosok érdekei is, melyek egyre inkább összeolvadtak az általános nemzetgazdasági érdekekkel.“

A polgárság egész gazdasági előretörése folyamán, a múlt század utolsó évtizedeitől egész a világháború kitöréséig, a feudális-birtokos osz-

tállal párhuzamosan fejlődött, de ugyanakkor — nemzeti liberális pártja segítségével — politikai felsőbbbségre tett szert a konzervatívokkal szemben. Ugyanebben az emelkedési korszakban azonban még másik két fontos történelmi tényező is kialakult: a proletariátus megjelenése a társadalmi életben és az ismétlődő paraszti felkelések, 1848-ban a polgárság szabad fejlődése elé gördített akadályok a munkásságot is bizonyos fél-mesteri magatartásra kényszerítették, mely nélkülözötte az osztályöntudat jellegét. Egész más volt a helyzet a múlt század végén s a XX. század elején. A polgárság növekedése növelte a munkásság jelentőségét úgy számban, mint politikai és társadalmi tekintetben s nem sokáig késztetett egy szocialista párt megalakulása. Ezt a pártot kezdetben csaknem kizárólag a polgárság és birtokosságából származó haladóbb értelmiségiek alkották s miután ezek 1899-1900-ban „nagyelőkűek“ néven a liberálisokhoz csatlakoztak, az 1905-ös orosz forradalom után új és teljesen munkás jellegű párt alakult, mely függetlenítette magát a többi pártoktól. A polgári-demokratikus követelések számára (mint az általános választójog, a földkérdés demokratikus megoldása, stb.), már új osztály alakult, mely meg akarta nyitni saját követeléseit előtt az utat.

Másrészről az 1864-es, egyébként nagyon mérsékelt végrehajtott földreform, melyet később a szerződések még jobban felmorzsoltak, egyáltalán nem oldotta meg a parasztság kérdését, aminthogy alig jelentettek könnyebbséget e tekintetben az utólagos kiegészítő reformok sem. A múlt század utolsó tizedeinek történetét sűrűn tarkítják parasztlázadások. Ezek véresen kitergették a román földbirtok-állapotok gazdasági és jogi ellentmondásait, megvilágították az ugynevezett munkás-szerződések által teremtetett helyzet feudális vonásait s a parasztkérdés megoldását a társadalmi kérdések első vonalába állították.

Brătianu Vintila, egyike a román polgárság legfelvilágosultabb felelős képviselőinek 1913-ban írta az 1907-es felkelésekről: „...valóságos társadalmi válság volt, az állam valóságos megbomlása, a falusi, legnagyobb tömegek harca a vezető réteg ellen... Bizonyos, hogy csak a felkelések vezetőinek készületlensége, szervezetlensége s összeköttetései hiányán mulott, hogy az általános jellegű mozgalom nem lépett fel határozottan a fennálló állami szervezet ellen.“ S később, mikor a proletariátus társadalmi jelentőségével számol: „...a helyzet súlyosodik azért, hogy a jövőben tekintetbe kell vennünk a sokkal könnyebben felgyújtható és forradalmasítható városi munkástömegeket.“ (Vintila Brătianu: Criza de Stat 1901-1917-1913.)

4.

A nemzeti ipar megteremtése és fejlődése s a tőkés gazdálkodás minden más ágának lendülete nagyrészt idegen tőkének köszönhető. A növekvő ipari polgárság állandó érdekeltséget keresett ebben a tőkében, de ugyanakkor igyekezett kivonni magát hatalma alól. A nemzeti polgárság ilyen „autonóm“-törekvései, valamint egyik vagy másik külföldi tőkecsoport uralkodási hajlamai is nagy szerepet kaptak az új Románia kialakulásában.

Az 1914-es világháború egy felfelé ivelő román polgári osztályt s túlnyomóan kereskedelmi és banktőkét talált, bár az iparosodás komoly jelei is észrevehetőek voltak. A munkásság külön társadalmi követeléseit,

valamint az uralkodó osztály érdekeinek a nagybirtokosok és nagytőkés érdekeivel való azonossága, megakadályozta a vezetőket, hogy a politikai és társadalmi demokratizálódás kérdéseit megoldják. Minden az 1907-es forradalom után megígért reformok ellenére a parasztkérdés egyáltalán nem rendeződött.

Románia lényeges társadalmi kérdéseinek megoldásában érdekelt belső társadalmi erők fejlődésének menete egészen más irányt vett a világháború, Romániának ebben a háborúban való részvétele, Erdélynek, Bánátnak, Bukovinának és Beszarábiának a régi királysághoz való csatolása következtében, valamint a forradalmak és rendszerváltságek hatása alatt, melyekkel ez a háború zárult.

FORGÁCS ANTAL: UTOLSÓ SZAVAK

*Ó nem ilyen halálra vártam én!
Ugy képzeltem e percet valaha,
hogy fetrengve hős eszméim között,
a jelt, a titkot majd tovább adom,
melyért érdemes veszni másnak is.
A győzelemre nem vártam soha,
mert tudtam én kemény barátaim,
hogy ostobává tesz a diadal,
s a győztes bosszúra vágyik csupán.*

*Harcot akartam, karcsu napokat,
amelyek ott lebegnek kényesen
a történelem lépjai felett.
Vártam, mikor bontja ki kék haját,
s ruháinak gyönyörű kapcsait
a küzdelem, egy oly férfi előtt,
ki nem jajong a sebei miatt,
s szomjazni tud, míg nyelve fölreped.*

*Ó mélyen izzó, nehéz képzelet,
bennem fel többé sohase idézd
e gyermekesen hősi képeket.
A siró táj homokja csikorog
amint megverten kullogok tovább,
akár csak az elbocsátott cseléd,
ki munkakönyvét s batyuját viszi,
s pirulva, félszegen, mégegyszer visszanéz.*